

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтуна, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине жана К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетине караштуу 10.20.616 диссертациялык кеңештин эксперти, филология илимдеринин кандидаты, доцент Назир Сыдыковдун 10.01.01-кыргыз адабияты адисиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн берилген Эшманбетова Нурайым Мукамбетовнанын **“Өткөөл мезгилден кийинки кыргыз романдарындагы тарыхый чындыктын интерпретациясы”** деген темадагы кандидаттык диссертациясына

КОРУТУНДУ

Эксперт изденүүчү Эшманбетова Нурайым Мукамбетовна тарабынан даярдалган **“Өткөөл мезгилден кийинки кыргыз романдарындагы тарыхый чындыктын интерпретациясы”** деген темадагы кандидаттык диссертациясын карап чыгып, төмөнкүдөй чечимге келди:

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши.

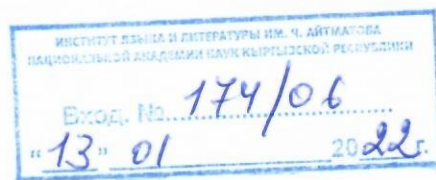
Сунуш кылынган кандидаттык диссертациялык кеңештин профилине туура келет.

Иште 10.01.01-кыргыз адабияты адистигинин паспортуна толугу менен жооп берүүчү проблемалар орун алган.

Анда кыргыз адабиятындагы эгемендүүлүктөн кийинки романдарда тарыхый чындыктын көркөм интерпретацияланышы, автордук чеберчиликте иштелип чыккан көркөм чындыктын адабий-эстетикалык жактан аткарган кызматы, көркөм каражаттардын эстетикалык баалуулугу, нарк-насил, дөөлөт катары жетишкен ийгилиги жана өз максатына жетпей калган кемчиликтери тууралуу кеңири изилденет жана ынанымдуу тыянактар чыгарылат.

2. Иштин максаты катары кыргыз адабиятынын өнүгүшүндө тарыхый чындыкты көркөм интерпретациялоонун бир нече катмары жашагандыгы белгилүү. Андай көркөм андаштыруунун пайда болушуна жана калыптануусуна ошол мезгилдеги коомдук-саясий түзүлүш, философиялык агымдар, жарандык коомдун дүйнө таанымына тийгизген таасири маанилүү роль ойносо да, алар адабиятчылар, тарыхчылар, акын-жазуучулар тарабынан түрдүү мазмунда пикир айтылбаса да, бирдиктүү концепция жарала элек. Ошондуктан бул багытта изилдөө иши роман жанрынын мисалында ачып берүү зарылдыгы көрсөтүлгөн.

Коюлган максат диссертацияда төмөндөгү милдеттерди аткаруу менен чечилген:

1. Совет доорунда жана эгемендүүлүктөн кийин кыргыз адабият таануу илиминде тарыхый чындыктын көркөм интерпретацияланышынын изилдениш абалын аныктоо.
2. Кыргыз адабиятында совет дооруна чейин тарыхый чындыкты көркөм аңдаштыруунун пайда болушу, калыптануусу жана совет доорунда тарыхый чындыкты көркөм интерпретациялоонун саясий жактан көзөмөлгө алынышы, анын оң, терс жактарын ачып көрсөтүү.
3. Эгемендүүлүктөн кийин жарык көргөн кыргыз романдарында тарыхый чындыкты интерпретациялоонун эволюциясын иликтөө.
4. Кыргыз адабиятында тарыхый чындыкты берүү чеберчилиги аркылуу азыркы тарыхый роман жанрынын өзгөчөлүктөрүн көрсөтүү.
5. Азыркы кыргыз романдарындагы автордун көркөм ойлоо чеберчилигинин өнүгүшү аркылуу тарыхый чындыкты интерпретациялоонун көркөм дөөлөтүн аныктоо ж.б.

Коюлган милдеттерге (милдеттерге жетүүнүн этаптары, каражаттары жана ыкмалары ж.б.у.с.) ылайык максатка жетүү мүмкүнчүлүгүн баалоо;

Диссертациянын мазмуну коюлган проблемалардын өтөөсүнө чыгууга ылайык келип, ырааттуулугу жана бүтүндүгү (ценность исследования) менен айырмаланат. Диссертант өз максатына жетүүнүн ар түрдүү каражаттарын, ыкмаларын билгичтик менен пайдалана алган. Ал көркөм эпикалык чыгармалардын көлөмүнө жана изилдөө объектиси болуп түшкөн эпикалык башка тексттердин мүнөзүнө жараша салыштырма-тарыхый, салыштырма типологиялык, системалоо жана комплектүү методдорду колдонот.

Диссертациянын изилдөө объектисинин диссертациянын максатына жана милдеттерине ылайык келиши:

Иштин негизги объектиси кыргыз романдары деп, так жана ачык-айкын көрсөтүлүшү, иштин жүрүшү диссертанттын жогоруда белгиленген максат, милдеттери диссертациянын изилдөө объектисине толугу менен шайкеш келет.

Изилдөө методдорунун диссертациянын милдеттерине (заманбап аппараттарды колдонуу, лабораториялардын сертификаттарынын адекваттуу статистикалык иштеп чыгуулардын), ар бир милдети боюнча ылайык келиши:

Диссертант беш пункттан турган милдеттердин ар бирине адабият таануунун салыштырма-типологиялык жана салыштырма-тарыхый методдорун колдонуу менен илимий анализ жүргүзүп, конкреттүү жыйынтыктарды чыгарууга аракет кылган. Бул айткандарыбызды Нурайым Эшманбетовнанын жарык көргөн илимий макалалары ачык-айкын көрсөтөт. Демек, диссертанттын изилдөө методдору диссертациянын милдеттерине толугу менен дал келе тургандыгын далилдейт.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу:

Нурайым Эшманбетовнанын диссертациясы өткөөл мезгилден кийинки кыргыз романдарындагы тарыхый чындыктын көркөм интерпретацияланышын изилдөөгө арналган. Ал эми мамлекетибиздин “Кыргыз Республикасы” деп жарыяланышы өлкөнүн саясий багытын аныктап, ал көптөгөн маселелерди жаңыча кароо зарылдыгын көрсөттү. Доордун алмашуусу адабий дөөлөттөрдү толугу менен кайрадан талдоону, ага тарыхый принцип менен баа берүү маселеси алдыга чыкты. Диссертант өзүнүн ишин дал ушул принципте кароону көздөдү. Диссертациянын актуалдуулугу дал ушуну менен түшүндүрүлөт.

Диссертацияда коюлган милдеттердин ар бирин чечүү зарылдыгын негиздөөдө илимий адабияттардагы маалыматтарга сын анализ жүргүзүүнүн даражасы жана толуктугу:

Диссертанттын темага тикелей байланышы бар илимий жана көркөм адабияттарды гана пайдалангандыгы чаржайыт идеалардан оолак болуп, өзүнүн изилдөө объектисин гана көңүл чордонуна койгондугун билдирет. Ал изилденчү маселе боюнча өзүнө чейин жарык көргөн эмгектердин дээрлик бардыгын ылайыгы менен колдонуп, аларды сынчыл көз карашта карайт. Бирөөсүн мактоого алып, экинчисин жамандабай, калыс тыянактарды чыгарган. Ошондуктан изилдөөчүнүн илимий адабияттардагы маалыматтарга анализ жүргүзүүсү жогорку даражада жана жетиштүү деңгээлде толук экендигин айгинелейт.

Жогорудагы айтылгандардын негизинде диссертант тарабынан жүргүзүлгөн илимий изилдөөсү актуалдуу жана өз убактысында, бүгүнкү күндөгү кыргыз адабият таануусу үчүн абдан пайдалуу эмгек деп корутундулоого болот.

3. Илимий натыйжалар

Иште азыркы кыргыз адабият таануусунун, анын ичинде тарыхый романдардын өнүгүшү үчүн олуттуу мааниге ээ болгон төмөндөгүдөй илимий-теориялык натыйжалар алынган:

3.1 Кыргыз адабиятында тарыхый чындыкты роман жанрында көркөм интерпретациялоонун пайда болуусу жана калыптаануусу ыраттуу жана ар тараптуу ачып берүүнүн өзү анын эмгеги башка изилдөөчүлөрдүн бирин да кайталабаган өз алдынча жана жаңычыл илимий эмгек экендигине далил болот.

3.2 Диссертант эгемендүүлүктөн кийинки тарыхый чындыкты интерпретациялоонун эволюциясынын өзүнчөлүгү менен салттуулугун айгинелеген жагдайларга айрыкча назар салат да, өздүк көз караштарын

ачыкка чыгарат. Анын конкреттүү романдарды талдоого негизделген илимий тыянактары, натыйжалары ишенимдүү жана толук.

3.3 Нурайым Эшманбетовнанын эмгеги азыркы кездеги адабият таануудагы көп колдонулган методдорду жана иликтөө каражаттарын эске алуу менен жазылган. Анын теориялык ой толгоолору жана тыянактары азыркы кыргыз адабият таануусуна кошулган салым болуп эсептелинет.

3.4 Диссертацияда кыргыз адабият таануусу үчүн олуттуу мааниге ээ болгон төмөнкүдөй белгилер бар:

1. Кыргыз адабият таануусунун бүгүнкү талаптарына ылайык олуттуу маселелер коюлган.

2. Диссертациянын жыйынтыктары жаңы.

3. Илимий иштин жыйынтыктары адабият таануу үчүн маанилүү (жогору).

4. Диссертация азыркы адабият таануунун магистралдуу багыттарына толугу менен төп келет.

5. Илимий иштин жыйынтыктары кыргыз адабият таануусунда кеңири колдонулат.

4. Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү.

- Орто мектептердеги жана ЖОЖдордогу кыргыз адабияты сабактарынын мазмунун жана объектисин кеңитип, студенттерге, магистрлерге, аспиранттарга жана адабият изилдөөчүлөрүнө кошумча илимий булак катары кызмат кылат;
- кыргыз адабият таануусуна, кыргыз адабиятына арналган атайын окуу куралдарын түзүүдө пайдаланылат.

Диссертациянын материалдары төмөнкү документтерде, материалдарда жана иштелмелерде колдонулду.

5. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши;

Автореферат толугу менен диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максатына жана милдеттерине шайкеш келет.

6. Айрым мүчүлүштүктөр

Эмгекте олуттуу түрдөгү кемчилик кездешпейт. Бирок стилдик жана пунктуациялык каталар бар. Ошону менен бирге, пайдаланылган адабияттарда айрым китептердин шаары көрсөтүлгөн эмес. Буларды дагы бир сыйра карап, ондоп койсо, иш өз максатына жетет.

7. Сунуштар

Диссертант адабияттын башка тармагына кетип калбай, кыргыз адабияты, анын ичинде романдар боюнча изилдөөлөрүн улантыш керек. Бул үчүн анын даярдыгы жетиштүү.

Жетектөөчү уюмду, расмий оппоненттерди даярдоо жөнүндө сунуштун негиздүүлүгү. Диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы бул кандидаттык диссертация боюнча **жетектөөчү уюм** катары 10.01.01-кыргыз адабияты адистиги боюнча илимий адистиги бар И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин мамлекеттик тил жана маданият институтунун кыргыз адабияты жана аны окутуунун адабияты окутуунун технологиялары кафедрасын бекитүүнү сунуш кылат.

Биринчи расмий оппонент катары изилдөөнүн проблемасына жакын эмгектери бар:

Ч.Айтматов реализм дүйнөсүндө.- Бишкек. Абыкеев А.Э. 2005, Антик адабияты – Бишкек, Абыкеев А.Э. 2010, Илимий изилдөөнүн методологиясы.- Бишкек, Айат, 2013. ж.б илимий китептердин автору, филология илимдеринин доктору, доцент Жантаев Адилбек Сүйүндүковичти, **экинчи расмий оппонент** катары Кыргыз аңгемесинин поэтикасы. – Бишкек, Илим, 2013, 140 б. Кыргыз прозасынын сюжет, композиция, маселелери. – Бишкек, Илим, 2019, 160 б. деген илимий иштери бар Аскар Медетов Советовичти сунуш кылса ылайыктуу.

8. Сунуштамалар:

Диссертация өзүнчө монография катары жарык көрүшү максатка ылайыктуу.

9. Корутунду.

Диссертант тарабынан өткөөл мезгилден кийинки кыргыз романдарындагы тарыхый чындыктын интерпретациясы алгачкы ирет толук жана терең илимий талдоодон өткөрүлгөн. Өткөөл мезгилге чейинки кыргыз романдарындагы салттуу жана индивидуалдуу сюжеттик көрүнүштөр жана образдар системасы ар тараптуу иликтөөгө алынган. Н.Эшманбетованын “Өткөөл мезгилден кийинки нагыз романдарындагы тарыхый чындыктын интерпретациясы” деген кандидаттык диссертациялык иши өз алдынча аракеттенүү менен жазылган. Илимий-теориялык деңгээли, пайдубалы бекем, практикалык мааниси жогору эмгек болуп саналат.

10. Диссертациялык кеңештин эксперти сунуш кылган документтерди карап чыгып, КРУИАсынын Ч.Айтматов атындагы Тил

жана адабият институтуна, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине жана Бишкек мамлекеттик университетине караштуу илимдин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо үчүн түзүлгөн Д. 10.20.616 диссертациялык кеңешине 10.01.01-кыргыз адабияты адисиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган Эшманбетова Нурайым Мукамбетовнанын **“Өткөөл мезгилден кийинки кыргыз романдарындагы тарыхый чындыктын интерпретациясы”** деген темадагы кандидаттык диссертациясын кабыл алууну сунуш кылат.

Эксперт, филология илимдеринин кандидаты

**Назир Сыдыков
05.11.21**

Эксперттик топтун мүчөсүнүн колун тастыктаймын:

Д.10.20.616 Диссертациялык кеңешинин окумуштуу катчысы, ф.и.к.

Н.Байсаева